

razvoja denarništva v času narodnoosvobodilne borbe od t.i. "števne lire", obveznic posojila svobode, obveznic posojila narodne osvoboditve, priznanic itd. do plačilnih bonov — prvega partizanskega denarja.

Ob tem ne smemo prezreti tudi dejstva, da ob pripravi take publikacije, kjer so objavljeni primerki plačilnih sredstev opremljeni s tako podrobnimi podatki, nastaja bogata dokumentacija, saj ima snovanje, priprava in tiskanje vsakega od teh primerkov svojo zgodovino. Le-to pa lahko poleg ohranjenega arhivskega gradiva dopolnijo s pričevanji samo snovalci in soustvarjalci sami. Omeniti je še, da je osnovo za takšno publikacijo dala tudi razstava Denarništvo v NOB, ki jo je pripravil Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani leta 1975 s sodelovanjem Narodne banke Slovenije v počastitev 30-letnice osvoboditve in svetovnega dneva varčevanja ter izdaja kataloga te razstave.

Marjeta Adamič

Bruno Kreisky, Die Zeit in der wir leben. — Betrachtungen zur internationalen Politik. Manuel Lucbert, Wien-München-Zürich-Innsbruck 1978, 207 strani

Sredi leta 1978 je izšla zanimiva knjiga o pogledih avstrijskega kanclerja Bruna Kreiskega na svoje življenje ter na pereča vprašanja sodobnosti. V knjigi se Kreisky predstavlja kot "demokratski socialist" ter kot tak opredeljuje svoj odnos do mednarodnega delavskega gibanja, tako socialističnega kot komunističnega.

Knjiga je zasnovana tako, da so najprej postavljena vprašanja, na katera Kreisky odgovarja. V grobem je razdeljena na tri večje vsebinske razdelke. V prvem Kreisky govori o svoji družini, poreklu ter svojem prehodu k socializmu, še zlasti bi tu podčrtal avtorjev odnos do židovstva in cionizma v preteklosti in v današnjem svetu. Drugi kompleks zajema avtorjeve poglede na mednarodno politiko in življenje ter na njegovo mesto kot dejavnega politika v mednarodnem življenju. V tretjem vsebinskem razdelku odgovarja Kreisky na vprašanja o svojem odnosu do Marxa, marksizma, do mednarodnega komunističnega gibanja ter do vprašanj avstrijskega družbenega razvoja.

Ko Kreisky govori o svojem poreku, opozarja, da izhaja njegova družina iz Moravske. O prednikih pravi, da izhajajo iz nemškutarških družin nemškega jezika. Poudarja, da se je že njegov ded imel za Nemca. O nekaterih sorodnikih dalje omenja, da so bili sicer ateisti, vendar so ostajali iz tradicije zvesti židovstvu. Dalje je v knjigi omenjeno, da je bil Kreiskyjev oče prostozidar, vendar s pripombo, da menda tega članstva ni jemal preveč resno. K temu Bruno Kreisky dodaja, da sam ni bil član nobene prostozidarske lože. Pač pa je bil leta 1934 krajši čas član mladinske organizacije, ki so jo bili ustanovili prostozidarji. Ob tem poudarja, da mu je organizacija služila le za kritje, se pravi za zbirališče "ilegalnih (to je socialnodemokratskih) prijateljev". O sebi pravi, da ni bil v svoji družini nikakor edini "asimiliranec" ter da izhaja iz družine, ki je že zdavnaj imela za samoposebi umevno, "da se prizna k narodu, v sredi katerega živi". Ko govori o cionizmu dodaja, da so si cionisti prisvojili "določene aspekte nacistične rasne teorije". Zatem se znova vrača k vprašanju svoje družine, o kateri pravi, da vse do Hitlerja ni trpela kakršnihkoli preganjanj ter bila "v vsakem oziru integrirana" (v večinski narod). O svojem odnosu do židovstva ponovno pravi, da do njega nima "nobenega posebnega občutka pripadnosti".

Razumljivo je, da Kreisky v knjigi ni mogel mimo svojega znanega negativnega odnosa do Eichmannovega lovca inženirja Simona Wiesenthala. Ta odnos pogojuje s stili-

ščem, da se "z metodami stalnega sovraštva ne da doseči to, kar bi se želelo doseči". S tem je le ponovil stališče, kakršnega je podal že pred časom v enem od avstrijskih listov, da zanj ni važno, kaj je bil kdo v preteklosti, ampak kakšno je njegovo zdajšnje zadržanje.

Očiten vzrok, da se je Bruno Kreisky približal in pridružil socialističnemu gibanju, je treba iskati še zlasti v dejstvu, da ga premožni starši niso vpisali v privatno, ampak v javno šolo.

Poleg tega je nanj vplivala prva svetovna vojna (ob njenem koncu je imel sedem let) in njene posledice. Glede svojega mladostnega odnosa do velikonemške ideje pravi, da ne more poudariti, da ne bi bil nikoli pristaš tega idejnega pogleda, vendar istočasno njegovo avstrijsko mišljenje ni prešlo avstromarksističnega okvira. Ko v nadaljevanju govori o pravici samoodločbe, opozarja, da se v takih priložnostih prizadeti "plebiscitarno vedno odločajo pod popolnoma določenimi aspekti". V podkrepitev tega navaja vrsto primerov, vendar značilno, koroškega ni med njimi.

Ko prehaja na zunanjo politiko, poudarja Kreisky zdajšnjo avstrijsko vlogo v svetu ter vizijo tega položaja. Poudarja, da je v Avstriji sedež vrste mednarodnih organizacij in oblasti (Dunaj v bližnji prihodnosti poleg New Yorka in Ženeve tretje središče OZN), da je Dunaj mesto mednarodnih konferenc in podobno. Predvsem zvemo, da je že od nekdanj Kreiskyjeva dejavnost usmerjena na zunanjepolitično torišče, saj "vendar vse zavisi od svetovne politike", tudi socialna in gospodarska politika ali pa notranjepolitična vprašanja. Še zlasti se Kreisky predstavlja kot izvedenec za bližnjevzhodno vprašanje. O palestinskem vprašanju beremo, da se Kreisky že 15 let prizadeva ga "proučiti v socialističnem duhu". Njegova politika da je daleč od konvencionalnosti, vendar to ne pomeni, da je bila radikalna. Dá vedeti, da je bližnjevzhodna misija socialistične internacionale, ki se je je sam udeležil, "znova podprla veliki arabski svet socialistom". Kreisky posebej poudarja, da je že leta 1968 predlagal približanje socialistične internacionale arabskemu svetu, vendar tedaj brez uspeha.

Sledijo Kreiskyjevi pogledi na zdajšnjo socialistično internacionalo. O njej pravi, da je dosegla "novo, izredno reputacijo"; vzrok temu naj bi bilo dejstvo, da so v mnogih deželah socialistične stranke soudeležene v politiki (tu omenja Nemčijo ter skandinavske dežele). Še zlasti značilna je Kreiskyjeva ocena socialistične internacionale. Medtem ko je do sedaj bila internacionala na stališču, da sama odloča o tem, kdo da je socialist in kaj da je socialistična stranka, se sedaj internacionala na široko odpira. Dosedanja okvirjenost v "svoj čisti nauk" je po Kreiskyemu tudi v nasprotju s predstavo "demokratskega socializma"; posamezna stališča so po njem tako danes "bolj fleksibilna in modificirana".

Ob tem Kreisky seveda ni mogel iti mimo vprašanja "Vzhodne Evrope". Ob tem pravi, da so bile komunistične stranke v času med obema svetovnjima vojnama "dejanško ... ekspozitura sovjetske zunanje politike". O morebitni "transformaciji" komunizma v vzhodnih državah beremo, da "nihče drug ne more preseči komunistične diktature kot narodi, ki so pod komunističnim gospodarstvom". Če je kje razvoj v smeri demokracije ogrožen od zunaj, je treba biti pripravljen z "vsemi miroljubnimi sredstvi dajati masovno moralno podporo" (kot uspešen primer take vrste Kreisky omenja Portugalsko).

Kljub ideološkim razlikam se Avstrija po Kreiskyem prizadeva za dobre odnose s sosedomi. Podobno kot za bližnjevzhodno vprašanje omenja Kreisky tudi svoje dobro poznavanje evropskega Vzhoda. V knjigi dalje govori o evrokomunizmu. Ob njem posebej poudarja, da "vse, kar so dosedaj storile evrokomunistične stranke, njihovo paktiranje, njihovo laviranje ter njihovi kompromisi, še zdaleč ne dokazuje, da so po svojem

notranjem bistvu prenehale biti komunistične stranke". Za Kreiskega je njihovo nastopanje le taktičnega značaja. Tako kot imajo ostale politične stranke v "demokratskih državah" legitimni interes, da se okrepe, velja to tudi za evrokomunistične stranke. Te da so, po Kreiskem, odkrile, da z brezpogojnim sledenjem KP ZSSR to nikakor ne morejo postati. Kreisky med drugim spregovori v knjigi tudi o svojem odnosu do marksizma in Karla Marxa. Ob tem spregovori tudi o problematiki članstva avstrijske socialistične stranke, da socialisti "od nikogar, ki pride v naše gibanje ter želi v njem delovati, ne zahtevajo, da se prizna k Marxu". Dalje poudarja, da socialisti od nikogar ne zahtevajo "nekritičen in nenaden" prevzem tiste miselnosti in naukov, ki izhajajo iz Marxa. Dalje pravi, da je treba pri interpretaciji Marxa vedno odstopiti od tega, kar so iz njega naredili njegovi interpreti. Po drugi strani nastopajo socialisti z vso odločnostjo proti temu, da bi se jih vpreglo v jarem "neumnega protikomunista". To ne pomeni, da ne bi bili pripravljeni in sposobni voditi razgovor o "Marxu danes". Za Kreiskega so Marxovi spisi del zgodovinske znanosti ter je zanj Marx za moderno ekonomijo in sociologijo enako pomemben kot Newton za moderno fiziko. Do modernih nacionalnih ekonomistov ima po tej interpretaciji Marx enako razmerje kot Newton do Einsteina (vendar s pripombo, da nimamo nobenega ekonomista Einsteinovega ranga). Poudarja tudi, da kljub "vsemu rešpektu do vseh Marxovih ekonomskih analiz in spoznanj", Marxovi nauki ne morejo brezpogojno veljati za "praktično gospodarstvo". Zatem Kreisky prehaja na historični materializem. Tu podčrtuje, da je marksistični pogled na zgodovino nedvomno najbolj uspešna metoda analize, vendar tudi ta vsega ne pojasnjuje ter obstaja še poseben "nejasen ostanek", ki ga Kreisky povezuje s psihološkimi momenti. Kljub temu ostaja metoda historičnega materializma kot metoda politične analize nezamenljiva. Nadalje naj opozorimo na Kreiskyjevo stališče, da "zanj ne obstaja kak sistem marksizma, ampak politične izpeljanke od tega, kar je Marx učil".

Nadalje naj navedemo Kreiskyjevo izjavo, da "v načelu" ni proti dialogu s komunisti, temveč je proti takemu dialogu "iz pedagoških vzrokov, da bi druge obvaroval pred tem, da bi postali žrtve komunizma". V kolikor se bodo komunistične stranke na zahodu (pri tem našteva komunistične stranke Francije, Italije in Španije) razvijale proč od komunizma moskovske smeri, potem bo nekega dne moralo priti "do dialoga o vprašanju, kaj (te stranke) pravzaprav hočejo". V nadaljevanju zatem znova poudarja, da je komunizem povsod tam, kjer je prišel na vlado, nastopil z diktaturo ter pribija: "nikjer ne obstoji demokratičen komunizem".

Dalje naj omenimo, da se Kreisky v knjigi dotakne tudi odnosa z Jugoslavijo ter pri tem meni, da so zanj "motnje" o medsebojnih odnosih le "prehodna epizoda". Zanj je tudi "slovenski problem na Koroškem" "trenutni prepir". In še na enem mestu se dotakne manjšinskega vprašanja. Takole pravi: "Samoposebi ne smem nikomur zavrniti pravice, da hoče živeti kot pripadnik manjšine kot na primer Slovenci ali Hrvati v Avstriji. Po mojem je namreč dolžnost države, da daje pripadnikom vseh manjšin možnosti za razvoj. Po drugi strani ne bom dopustil, da bi se z nasiljem preprečila asimilacija kake manjšine. To bi vendarle pomenilo isto, kar je na konsenkventen način storil antisemitizem".

Za Kreiskega kot politika je med drugim poučen njegov pogled na habsburško vprašanje in še zlasti na problematiko Otta Habsburškega. Tu omenja svoj predlog izpred nekaj let ob takoimenovani habsburški krizi, ko je meščanska ljudska stranka zagovarjala vrnitev pretendenta na cesarski prestol v Avstriji, medtem ko so bili socialisti proti. Predlog je bil dan takratnemu avstrijskemu predsedniku Adolfu Schärfu. Po tem predlogu naj bi Schärf imenoval Otta Habsburškega za avstrijskega poslanika pri Vatikanu. "S tem bi bilo nekaj storjenega, nadaljuje Kreisky, kar bi pomenilo spravo s tem

pretendentom na avstrijski prestol, tudi dve do triletno pomiritev med obema tedanjima avstrijskima koalicijskima strankama, med ljudsko in socialistično”.

Tone Zorn

Djuro Djaković, Život i djelo, gradja za monografiju. Izdal Historijski institut Slavonije i Baranje, Slavonski Brod 1979, 594 strani.

Knjiga je bila predstavljena na znanstvenem posvetovanju, ki je bilo na isto temo v Slavonskem Brodu 24. in 25. aprila 1979. Posvečena je petdesetletnici smrti Djure Djakovića, organizacijskega sekretarja CK KPJ ter šestdesetletnici ustanovitve KPJ, SKOJ in revolucionarnih sindikatov. Obsežno gradivo je zbrala, pripravila za tisk, napisala opombe, kronologijo, predgovor, register imen, geografskih nazivov, okrajšave ter pripravila slikovno gradivo dr. Ubavka Vujošević.

Prvo mesto v knjigi (str. VII—XII) zavzema članek, posvečen desetletnici smrti Djure Djakovića, ki ga je napisal Josip Broz Tito, generalni sekretar KPJ za časa bivanja v Moskvi, oktobra leta 1938. Titovemu članku sledi predgovor dr. Ubavke Vujošević (str. XV—XXII), v katerem avtorica pojasnjuje okoliščine in vzroke, ki so privedli do izdaje te knjige. Dr. Ubavka Vujošević, ki je zelo dobra poznavalka obdobja med obema vojnama, v predgovoru namreč navaja, da pripada Djuro Djaković plejadi najsvetlejših likov revolucionarjev bosanskega in jugoslovanskega komunističnega in delavskega gibanja, ki so delovali v prvih treh desetletjih tega stoletja. Poudarja pa, da sta bila njegovo življenje in delo kljub temu le redko predmet znanstvenega proučevanja in zato do danes še nista vsestransko obdelani njegova življenjska pot in bogata revolucionarna dejavnost. Poleg tega opozorila je v predgovor vključen tudi kratek prikaz Djakovićevega revolucionarnega delovanja. Našteti so tudi vsi arhivski centri, v katerih je dr. Ubavka Vujošević objavljeno gradivo dobila — Beograd, Zagreb, Slavonski Brod, Moskva ter najvažnejši pregledani jugoslovanski in tuji tisk ter periodika tega časa.

V prvem delu objavljenih dokumentov, med stranmi 1—154 je objavljenih 63 Djakovićevih spisov, od katerih jih je 58 napisal Djaković sam, ostalih 5 pa je kolektivno delo. Spisi obsegajo obdobje med avgustom leta 1916 in aprilom leta 1929 in so objavljeni po kronološkem zaporedju. Večkrat so podpisani s pravim ali ilegalnim imenom, velika večina pa je brez podpisa, kar je avtorici znatno otežilo delo in ji gre zato še posebno priznanje. Do teh spisov je bil namreč potreben poseben pristop proučevanja tekstov, njihovega stila in jezika.

Med stranmi 155—207 je objavljeno 22 Djakovićevih govorov na delavskih zborih, skupščinah, partijskih konferencah in sestankih, kronološko od marca leta 1911 do aprila leta 1928.

Med stranmi 211—409 je objavljenih 123 prilog, tj. dokumentov, ki predstavljajo dragoceno gradivo za celovitejši pregled Djakovićevega revolucionarnega delovanja. Ti dokumenti so kronološko razporejeni v štiri skupine:

— v prvi (str. 211—237), je uvrščeno 25 dokumentov o partijskem in sindikalnem delu Djure Djakovića v letih 1910—1929,

— v drugi (str. 239—315), je 43 dokumentov o aretacijah Djure Djakovića in sodnih procesih proti njemu,

— v tretji (str. 316—375), je 34 dokumentov o odmevu umora Djure Djakovića v jugoslovanskem in mednarodnem delavskem gibanju ter evropski napredni javnosti v letu 1929,